

*Мирослав С. РАДИВОЈЕВИЋ**

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

МИРСКО СВЕШТЕНСТВО ВЛАСОТИНАЧКОГ НАМЕСНИШТВА 1881–1915.**

Апстракт: Тема чланка је свештенство Власотиначког намесништва, парохије и периоди службе презвитера од 1881. до 1915. године. Пажња је усмерена и на одређену анализу периода бугарске окупације, у мери коју дозвољава грађа. Поред списка личности и приказа црквено-административне поделе, у раду је представљен преглед измена, прегруписавања, те померања парохија унутар Власотиначког намесништва и изван њега. Статистички се анализира образовна структура и географско порекло свештених лица, а резултати су представљени у форми табела. Кроз кретање јереја у Власотиначком намесништву посматра се политика Српске цркве у новим крајевима и положај свештенства у новој држави. Чланак је написан на основу необјављених архивских докумената из Државног архива Србије, делимично Архива Југославије, публикованих извора, података из црквене периодике, те књига, чланака и прилога.

Кључне речи: Нишка епархија, Српска православна црква, Србија, парохије, јереји, Власотинце, Црна Трава, Михаило Д. Протић, Онуфрије Поповић.

ЦРКВЕНА ОРГАНИЗАЦИОНА СТРУКТУРА ВЛАСОТИНЦА И ОКОЛИНЕ

Власотиначко архијерејско намесништво као посебна целина у оквиру Нишког протопрезвитерата, под који су претходно парохије из тог краја директно потпадале, а у склопу Нишке епархије, формирано је 13. августа 1881. године.¹ Током периода до Првог светског рата значајног утицаја на његову црквену организациону структуру имале су административне промене. Најкрупније међу њима тицале су се хијерархијске територијалне припадности. Власотиначки срез је према *Закону о административној подели Краљевине Србије* из марта 1890. пребачен из Нишког у Пиротски округ. Синхронизовано са новом управном регулативом,

* ORCID 0000-0002-2218-7254, miroslav.radivojevic@f.bg.ac.rs, mirrad88@gmail.com

** Реализацију овог истраживања финансијски је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду – Филозофском факултету (број уговора 451-03-33/2026-03/200163).

1 О свештенству Власотинца и околине пре 1881. године више речи биће у засебном раду (Радивојевић 2026а).

мало више од месец дана касније, усвојен је *Закон о црквеним власицима*. Власотиначко намесништво је по њему потпало под (окружни) Пиротски протопрезвитерат. Девет година касније дошло је до нове промене. Из Пиротског, Власотиначки срез пребачен је у Врањски округ, што је проузроковало да од 1901. дође под Врањски протопрезвитерат (*Закон о административној подели* 1890: 3, 21–22; *Закон о црквеним власицима* 1890: 3–4; *Зборник закона и уредаба* 54: 20–22; Видосављевић 2003: 82; Поповић 1986: 308–309).

Динамичне промене дешавале су се и на нижем нивоу. Због територијалног распореда храмова и специфичности верске службе, црквена организација углавном није следила административну поделу по општинама. Тешко да се то и могло чинити. У лесковачком крају (у ширем смислу) током посматраног периода постојало је 74 случаја укидања општина, а 95 пута су основане нове. Готово су небројива померања села, чак између општина у различитим срезовима. Неки од резултата управних реорганизација, ипак, временом су прихваћени у црквеној структури. Тако је Добровишка парохија формирана 1887. године реорганизацијом Радињинске, наредне године пренесена из Пиротског протопрезвитерата у Власотиначко намесништво Нишког протопрезвитерата. Сам Добровиш се већ 1878. налазио у оквирима Власотиначког среза. Предејане је, с друге стране, тек по административним изменама из 1896. ушло у Срез, а 1903. истоимена парохија премештена из Пољаничког у Власотиначко намесништво Врањског протопрезвитерата.² Према изменама *Закона о административној подели* Црвенојабучка општина се 1900. издвојила из Власотиначког среза Врањског округа и придодата је Лужничком срезу Пиротског округа. Одговарајућа промена није се пресликала у црквеној хијерархији до краја посматраног периода (*Зборник закона и уредаба* 55: 170–171; Поповић 1986: 305, 312–313).³ Радило се, дакле, о случајевима синхронизације, када је премештај општина и/или села у други срез мотивисао измене на нивоу припадности парохија одређеном намесништву. Али, како се види у трећем наведеном примеру, не увек.

Црквене административне промене превасходно је мотивисала намера за регулацијом броја и величине парохија, те уједначавањем са организацијом у старим крајевима Србије. У Власотиначком намесништву, слично другим крајевима Нишке епархије, постојала је појава уситњених парохија, што је директно утицало на материјални положај мирског свештенства.⁴ Адекватан пример јесу Крушевичка и Калнска парохија, које су до 1881/1882. имале чак два свештеника; или Добро Поље, где је Ђирил Стоиљковић формално вршио дужност капелана свог оца пароха Стоиљка Цветковића. Црквене власти су врло брзо препознале проблем. Архијерејски сабор је новембра 1883. године донео одлуку да нишки епископ постепено и у погодним приликама изводи регулацију у целој епархији,

2 Дobar пример да није постојала потпуна подударност у управној и црквеној административној хијерархији јесте предејанска општина. Наиме, поред Предејанске парохије, упоредо је наставила у истој цивилној целини да постоји и Сушевска парохија. Обе су 1903. издвојене из Пољаничког намесништва Врањског протопрезвитерата и припојене Власотиначком намесништву.

3 ДАС, Министарство просвете и црквених дела, Црквено одељење (МПС-ц), 1887, Ф. IV, р. 59.

4 *Закон о уређењу свештеничкој сјања* донесен почетком 1883. прописивао је да парохије имају између 300 и 400 домаћинстава (прир. Никетић 1926: 116).

о чему је требало да подноси годишње извештаје. На терену укрупњавање се обично вршило након смрти свештеника, једноставним припајањем једној или поделом села између више суседних парохија (*Хришћански весник*, 1884: 154; Средојевић 2017: 53–55, 58).

Већ је наговештено како је 1881. након смрти Станка Ђокића у Крушевици, тј. премештења Петра Цветковића из Калне у Прекопчелицу 1882. године, остао само по један свештеник у наведеним сеоским местима. Током 1881. године у Власотинцу је преминуо Трајко Јанковић, што је искоришћено за смањење броја парохија у варошици од 1882. са четири на три, рачунајући и намесничку. И у Црној Трави је 1884. године, по смрти свог рођака Мелентија Стојановића, Стеван Поповић остао једини свештеник. Иако упражњена, „Друга” црнотравска парохија формално је као мала обимом укинута тек на заседању Светог архијерејског сабора 1892. године. Њени домови распоређени су за „јачање” Црнотравске и Добропољске парохије. Управо је из Доброг Поља, где је био капелан свом оцу Стоиљку Цветковићу, током 1887. у Гару премештен Тирил Стоиљковић, на место рашчињеног пароха Илије Поповића (видети списак парохија и свештеника; *Весник српске цркве*, 1892: 1185–1186; Радивојевић 20266).

Извесно је претпоставити и да је Јабуковичка парохија расформирана (1885), те цела или једним делом припојена Калнској, у оквиру које знамо да се 1899. налазило село Јабуковик (са 62 домаћинства). У том случају, свештеник Глигорије Поповић прешао је из укинуте на место пароха у своје место рођења – Калну, на упражњено место после одласка свештеника Петра Цветковића у Прекопчелицу. Током 1894. реорганизована је Раковдолска парохија, и потпуно или делимично прикључена Црвенојабучкој. У списку припадајућих места потоњој 1899. сврстава се Раков Дол (са 53 дома). Слична паралела може се повући и за: Ново Село (70 кућа) – од 1899. у оквиру Рупљанске парохије; и Орах (105 домова),⁵ који се извесно од 1892. нашао у оквиру „Друге” Великобоњинске парохије Пиротског протопрезвитерата (*Глас. Црквени календар*: 120, 123, 125). Од 1906/1907. нема ни Шишавске парохије, те је вероватно и она расформирана и опредељена на снажење једне или више суседних.

Власотиначко намесништво је непосредно уочи формирања имало 16 парохија и 23 свештеника, од којих су четворица била варошки, а 18 сеоски пароси, уз једног капелана. До Првог светског рата остало је 15 парохија (једна варошка и 14 сеоских) и 13 свештеника (три варошка и десет сеоских), од којих један капелан. Треба узети у обзир чињеницу да је у том тренутку чак пет (сеоских) парохија било упражњено. У наставку ће бити објашњени могући разлози за ту појаву. Поред наведене околности, упоређивање отежава увећање Власотиначког намесништва за три парохије (Добровишка, Сушевска и Предејанска), у односу на стање из 1881. године.

5 Карактеристично је да је Орашка парохија (од 1885. по шематизмима, а можда и од почетка) до 1888. истовремено постојала у Власотиначком намесништву Нишког протопрезвитерата и Пиротском протопрезвитерату, да би потом оба орашка свештеника хијерархијски припали Власотинцу, а преласком Михаила Стевановића у оближње Дејане остао један (*Календар са шематизмом* 1880: 156–160; 188: 144, 156–157; 1882: 81–82; 1883: 89–91; 1884: 76–78; 1885: 90–92; 1886: 93–94; 1887: 99–101; 1888: 104–105; 1889: 106–107; 1890: 97).

Једноставном математичком операцијом одузимања дошло би се до цифре апсолутног смањења од 16 на 12 парохија и са 22 на 14 позиција за презвитере, не рачунајући капелане, ако се гледа приближни опсег Власотиначког намесништва с почетка посматрања (видети списак парохија и свештеника).

Мањи број, тј. укрупњавање парохија значило је да су оне имале више домова. Доступни подаци то потврђују. Величина већег дела парохија Власотиначког намесништва, по извршеним реорганизацијама, била је врло близу или у складу са законским нормама о уређењу свештеничког стања – састојале су се од 300 до 400 кућа. Крушевичке, Црнотравске и Добропољске имале су и преко горњег максимума домаћинстава. Проблем је и даље постојао у појединим парохијама, попут Гарске, која је имала мало изнад 200, и Црвенојабучке са 196 домова. Пред избијање Првог светског рата обе су остале без свештеника (*Глас. Црквени календар*; *Гласник*, 14, 1912: насловна страна; 17, 1912: 257; 4–5, 1913: насловна страна). Уз мали обим, разлог њихове непривлачности за школоване богослове лежао је у забачености. Радило се о тешко приступачним, врлетним, сиромашним и разбацаним планинским селима.⁶ Српска митрополија, у посматраном периоду, у већој мери успела је у намери да уједначи организациону структуру, број свештеника и парохија у Власотинцу и околини, као и њихову величину, сагласно црквеној законској регулативи.

ПАРОХИЈЕ И СВЕШТЕНИЦИ

У продужетку је дат шематски преглед црквено-административне и кадровске структуре Власотиначког намесништва. За капелане и парохе наведене су године службе, у складу са доступним подацима. Главну изворну основу за листу представљали су кондуитни спискови свештенства Епархије нишке за 1885, 1907, 1912. и 1913. годину. Празнину из последње деценије 19. века делимично је надоместио *Црквени календар са шемајизмом* у издању епархијског листа *Глас*, који се односи на 1899. годину. Нажалост, Кондуит из 1880. године није сачуван, тј. у предмету где треба да се налази по протоколу фонда Министарства просвете и црквених дела Државног архива Србије, стоји други акт. Последица јесте недостатак или врло штуре информације о свештеницима који су преминули пре 1886. године.⁷ Од велике важности за испуњење празних места показали су се подаци о кретању,

6 Треба додати, поред делимичног исељавања, да су поједини делови власотиначког краја у већем делу године били празни због сезонских миграција. За меродаван пример може поново послужити село Гаре. У њему је од 331 лица са бирачког списка на парламентарним изборима 1908. године, који су пали већ у време почетка печалбе средином маја, присутно било тек око 120 становника са правом гласа (Ердељановић 1908: 232–233, 237, 246, 258; Николић 1912: 54–63, 217–222).

7 Како би се избегла понављања, на овом месту ће бити наведена збирна референца релевантна за свештенство целог Власотиначког намесништва: ДАС, МПС-Ц, 1886, Ф. I, р. 17; 1908, Ф. XI, р. 13; 1913, Ф. VIII, р. 68; 1914, Ф. 3, р. 38; *Календар са шемајизмом* 1880: 156–157; 1881: 144; 1882: 81; 1883: 89; 1884: 76–77; 1885: 90; 1886: 93; 1887: 99; 1888: 104–105; 1889: 106; 1890: 97; 1891: 107; 1892: 113; 1893: 124; 1894: 85–86; 1895: 112; 1896: 95; 1897: 69; 1898: 146; 1899: 96; 1900: 99; 1901: 108–109; 1902: 118; 1903: 117; 1904: 107; 1905: 113; 1906: 112; 1907: 115–116; 1908: 120; 1909: 123; 1910: 127; 1911: 128; 1912: 138; 1914: 169; *Глас. Црквени календар*; „Списак побјених”: LV–LVI.

упокојењу и некролози из црквене периодике. У напоменама ће се назначити уколико је свештеник служио на још некој парохији/дужности. Због просторне ограничености, биографије презвитера наћи ће се у засебном раду (Радивојевић 2026б).

Власотиначко намесништво

Намесници:

1. Димитрије Алексић (1881–1882)
2. Михаило Д. Протић⁸ (1882–1895)
3. Онуфрије Поповић (1895–1915)

Власотиначка парохија

1. Аранђел Стевановић (до 1890)
2. Михаило Д. Протић⁹ (до 1895)
3. Трајко Јанковић (до 1881)
4. Јанићије Протић (до 1907)
5. Христифор П. Поповић, капелан (1888–1890), парох (1890–1952)
6. Онуфрије Поповић¹⁰ (1895–1915)
7. Тодор Н. Поповић (1907–1915)

Црнотравска парохија

1. Мелентије Стојановић (до 1884)
2. Стеван Поповић (до 1910)
3. Јован М. Поповић¹¹ (од 1910)

Црвенојабучка парохија

1. Милан Ристић (до 1907)
2. Стеван Вељковић, капелан (1901/1902–1907), парох (1907–1908)

Крушевичка парохија

1. Онуфрије Поповић¹² (до 1895)
2. Станко Ђокић (до 1881)
3. Димитрије Цв. Здравковић (1895–1915)

Козарска парохија (од 1885. Дадиначка)

1. Стеван Станисављевић (до 1907)
2. Милија А. Јончић (1907–1912)
3. Веселин Радојковић¹³ (1913)
4. Зарија/Зарије/Захарије Бојковић (од 1913)

8 Видети листу власотиначких свештеника.

9 Видети листу намесника.

10 Видети листу намесника и Крушевичку парохију.

11 Видети Дејанску парохију.

12 Видети листу намесника и власотиначких свештеника.

13 Видети Рупњанску парохију.

Рупљанска парохија

1. Јанко Николић/Поповић (до 1909)
2. Риста К. Поповић (1909–1912)
3. Веселин Радојковић¹⁴ (1912–1913)

Калнска парохија

1. Петар Цветковић (до 1882)
2. Глигорије Поповић¹⁵ (од 1885)
3. Коста Стефановић, капелан (1909–1912)

Раковдолска парохија (до 1894)

1. Коста Поповић/Глигоријевић (до 1894)

Јабучковичка парохија (до 1885)

1. Глигорије Поповић¹⁶ (до 1885)

Шишавска парохија (до 1906/1907)

1. Цветан/Цветко Здравковић¹⁷ (до 1906/1907)

Орашачка парохија (од 1893. Конопничка)

1. Прокопије Поповић/Цветковић/Петровић (до 1900)
2. Цветан/Цветко Здравковић¹⁸ (1906/1907–1911)
3. Марко Фишић¹⁹ (1909–1911, 1911–1912)
4. Светозар Ђ. Миленковић²⁰ (1912/1913–1915)

Грделичка парохија²¹

1. Јован Ратковић²² (до 1886)
2. Ристо Лазаревић (1886–1898)
3. Глигорије Р. Поповић/Николић²³ (од 1899)

Новоселска парохија (до 1899)

1. (А)ранђел Стевановић (до 1888)
2. Глигорије Р. Поповић/Николић²⁴ (1889–1899)

14 Једно време је истовремено вршио дужност заступника и Дадиначке парохије.

15 Видети Јабучковичку парохију.

16 Видети Калнску парохију.

17 Видети Конопничку и Дејанску парохију.

18 Видети Шишавску и Дејанску парохију.

19 Видети Дејанску парохију.

20 Видети Дејанску парохију.

21 Ова парохија нашла се у Лесковачком намесништву само у Кондуиту за 1885. годину (ДАС, МПС-ц, 1886, Ф.1, ред 17).

22 Видети Добровишску парохију.

23 Видети Новоселску парохију.

24 Видети Грделичку парохију.

Добропољска парохија

1. Стојиљко Цветковић/Цветановић (до 1912)
2. Ђирил Стоиљковић/Поповић,²⁵ капелан (до 1887)
3. Јевтимије Чавдаревић, капелан (1905–1908)
4. Стојиљко Цветковић, капелан (1908/9–1911)
5. Јован Петковић, капелан (од 1911)

Орашка парохија (до 1892)

1. Раденко Лепојевић (до 1891)
2. Михаило Стевановић²⁶ (1880, 1888–1889)

Гарска парохија

1. Илија Поповић (до 1885)
2. Ђирил Стоиљковић/Поповић²⁷ (1887–1909)

Дејанска парохија

1. Станко Поповић (до 1886)
2. Михаило Стевановић²⁸ (1889–1899)
3. Јанићије Нађа Живковић (1900–1902)
4. Трајко Поповић (1903–1905)
5. Марко Фишић²⁹ (1905–1909, 1911)
6. Јован М. Поповић³⁰ (1909–1910)
7. Светозар Илић (1910–1911)
8. Цветан/Цветко Здравковић³¹ (1911)
9. Светозар Ђ. Миленковић³² (1912–1913)

Добровишка парохија (од 1888)

1. Јован Ратковић³³ (од 1887)

Сушевска парохија (од 1903)

1. Стеван Петровић (од 1887)

Предејанска парохија (од 1903)

1. Стаменко Петровић (1887–1910)
2. Арсеније Мишић/Мишковић (од 1910)³⁴

25 Видети Гарску парохију.

26 Видети Дејанску парохију.

27 Видети Добропољску парохију.

28 Видети Орашку парохију.

29 Премештан је из Дејанске у Конопничку парохију и обрнуто.

30 Видети Црнотравску парохију.

31 Видети Шишавску и Конопничку парохију.

32 Видети Конопничку парохију.

33 Видети Грделичку парохију.

34 Одређен део извора и литературе, уз дату збирну референцу, коришћен је ради опредељивања година службе појединачних свештеника (ДАС, МПС-ц, 1886, Ф. III, р. 6; 1887, Ф. IV, р. 53;

Увид у организационо-кадровску структуру и свештенике Власотиначког намесништва омогућава одређене закључке. Већ на први поглед приметно је да након ослобођења 1878. нема наглог смењивања свештених лица, иако су се она претходно формално налазила под духовном влашћу Бугарске егзархије, а делимично и грчке јерархије Васељенске патријаршије. Српска митрополија је, упркос законским нормама о образовању, допуштала да пароси без богословије наставе своју службу до смрти, када су замењивани углавном школованим наследницима, понекад и из исте породице. Поред тога, промене су наступале услед намере за регулацијом, по личној молби или канонској потреби за премештајем.

Из старих крајева Србије у целом посматраном периоду дошао је само први власотиначки намесник Димитрије Алексић (родом из Алексинца), као једини богословски образовани свештеник у то време, али и он се задржао тек око годину дана (1881–1882). Поред тога, постоји један случај рапчињавања, и то због неуредности и лошег владања гарског пароха Илије Петковића. Са националним одређењем немају везе ни привремене забране обављања свештеничке дужности Јована Петковића и Стојиљка Цветковића у Кривој Феји код Врања. Обојица су потом вршила службу капелана у Добром Пољу. Слично је и са дисциплинским кажњавањем конопничког и дејанског пароха Марка Фишића (*Весник српске цркве*, 1892: 220–221; Видосављевић 2003: 87–88; Димитријевић 1954: 14–15; Ђорђевић 1970; Урошевић 1929: 118–121).³⁵

Озбиљне промене у Власотинцу и околини наступиле су по доласку бугарске окупационе управе у Првом светском рату. У тежњи за наметањем језика и нове националне свести становништву „бугарске Мораве”, поред учитеља, нове власти удариле су на свештенике као носиоце српске духовне идеје. Од 13 презвитера у Власотиначком намесништву према Шематизму из 1914. године, током окупације четворица су убијена од стране Бугара, међу којима се налазио и намесник Онуфрије Нунча Поповић. Од преосталих, четворица су интернирана по логорима у Бугарској (Ески Џумаја и Стара Загора), један у Аустроугарску (Нежидер), Глигорије Поповић из Калне налазио се у избеглиштву у Солуну, док је његов имењак и презимењак из Грделице вршио свештеничку службу у српској војсци. За добропољског капелана Јована Петковића и сушевског пароха Стевана Петровића нема података да су померани са парохија, с тим да је због година потоњег могуће да је

1889, Ф. III, р. 227, 230; 1899, Ф. VI, р. 68; *Весник српске цркве*, 1890: 170, 178–182; 1892: 221, 401; 1894: 277; 1895: 303–304; 1906: 189–191; 1911: 358; 1913: 700; *Вечерње новосици*, 17. 12. 1918: 2; *Глас*, 1907: 228, 230–232, 444, 576, 601, 603–606; 1908: 248; 1909, 195, 268, 299, 361; 1913: 276, 597; *Гласник*, 9, 1910: 1; 18, 1911: 1; 4, 1912: 1–2; 8, 1912: 1; 2, 1913: 18; 17, 1913; 22, 1913; *Политика*, 29. 1. 1980: 37; 6. 3. 1980: 41; *Хришћански весник*, 1880: 144; 1881: 112, 368; 1882: 126–127, 768; 1886: 360; 1887, 479–480; 1888: 239; 1889: 398, 399, 1890: 85–86, 701; прир. Пршић, Бојковић 1997: 147, 150; прир. Динић 1921: 11–12, 39, 60, 109–110; Видосављевић 2003: 81–82, 85–89, 100; Димитријевић 1954: 14–15; Ђорђевић 1970: 210; Ђорђевић 1972: 170, 174, 182–184; Ђорђевић 1983: 284–285; Илић 2025: 341, 344; Мидић 2019: 128; Поповић 1933: 60, 159; Поповић 2016: 542, 544; Радивојевић 2025: 387–389, 397; Радивојевић 2026б; Урошевић 1929: 118–121; Шешум, Радивојевић 2021: 79, 86–87; Шешум 2023: 163–164; Шешум 2026).

35 ДАС, МПс-Ц, 1908, Ф. XI, р. 13; 1913, Ф. VIII, р. 68; 1914, Ф. 3, р. 38.

током рата преминуо (*Календар са шемајизмом*, 1914: 169; Илић 2005: 28; Јокановић 1941: 26, 33; Микетић 2019: 403; Милакић 2016: 359–360; Радић, Исић 2014: 183, 260, 368–369, 394, 453, 473, 484, 499, 520).

Сходно томе, 11 од 13 свештеника нашло се ван своје службе, од чега деве-торица насилно. Власотиначко намесништво је после 1915. остало без близу 85% мирског свештенства. Статистика је неуморна када јој се дода и чињеница да је у овом крају пре избијања Великог рата недостајало пет пароха за просту попуу. Биланс је да минимум 15 од 17 парохија за време окупације није имало од Српске цркве канонски постављеног свештеника. Радило се о страшном удару на Власотиначко намесништво, које је у кадровском погледу већ оскудевало у људству. Последице су се осетиле у међуратном периоду, без обзира на повратак дела свештенства из интернације, избеглиштва и са војне дужности. По подацима из 1921. у Власотинцу и околини је, узимајући у виду околност да су поједини јереји прешли у друга места, постојало чак осам парохија удова. У том тренутку је већ било постављено пет нових презвитера. До неког побољшања дошло се у наредне три године. У апсолутном броју на крају 1924. недостајало је пет свештеника, тј. грубо посматрано дошло се на стање из 1914. године (*Календар* 1921, 34; *Шематизам* 1924: 216–218).³⁶

ОБРАЗОВАЊЕ И ПОРЕКЛО СВЕШТЕНСТВА ВЛАСОТИНАЧКОГ НАМЕСНИШТВА

У циљу што бољег сагледавања појава и процеса, као и политике српске државе и цркве према Власотиначком намесништву од 1881. до 1915. направљен је табеларни приказ структуре свештених лица. Објективне могућности дозвољавају анализу два аспекта: школске спреме и географског порекла. Статистички преглед је састављен на основу кондуита Епархије нишке за 1885, 1907. и 1913. годину, као и поменутог *Црквеног календара са шемајизмом* часописа *Глас*.³⁷ Тиме је добијен по један пресек у свакој деценији, са потпуним подацима у траженим категоријама. Одређени недостаци таквог приступа, у виду необухвата појединих личности у међупериодима, важних за стварање опште слике, надоместиће се у тексту уз табеле. Како би се избегла недоследност у изјашњавању између завршене основне школе (1885, 1899) или неформалног образовања (1907) код гарског пароха Ђирила Стоиљковића/Поповића, у пресеку из 1907. пренесен је податак из Кондуита 1885. године, у коме је наведено како је завршио основну школу у Лесковцу.³⁸

36 Архив Југославије (АЈ), Фонд 69, Министарство вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Фасцикла 206, Опис 321.

37 ДАС, МПС-Ц, 1886, Ф. I, р. 17; 1908, Ф. XI, р. 13; 1914, Ф. 3, р. 38; *Глас. Црквени календар*: 122–125.

38 Иста појава код предејанског пароха Стаменка Петровића избегнута је околношћу да 1885. и 1899. његове парохије (Бојишиначка и Предејанска) нису улазиле у састав Власотиначког намесништва. Податак да има основну школу, ипак, треба узети са резервом. Слично је код Јована Ратковића, будући да је похађао школу манастирског типа у селу Ораовица (Шешум, Радивојевић 2021: 86–87).

Табела бр. 1 – Образовна структура Власотиначког намесништва

Образовање	Број и удео свештеника							
	1885.		1899.		1907.		1913.	
Приватно	1	6%	/	/	1	5,5%	3	23%
Основна школа	16	94%	12	80%	10	55,5%	3	23%
Богословија	/	/	3	20%	7	39%	7	54%
Укупно:	17	100%	15	100%	18	100%	13	100%

Постојање школске мреже у последњим годинама османске власти допринело је да у првој деценији по ослобођењу Власотиначко намесништво, после Ниша и околине, има процентуално највећи број свештеника са основним образовањем у Епархији (Радивојевић 2026а). Додатну тежину наведеној сразмери даје чињеница да је у истом тренутку у суседном Лесковачком намесништву постојало тек 22 од 27, а у Врањском протопрезвитерату 79 од 80 јереја са неформалним (приватним) образовањем. Добру основу није пратила адекватна наδοградња. У истом тренутку у Нишу су придобила два, у Лесковцу четири, а у Топличком протопрезвитерату већ осам богослова (Илић 2025: 352–355; Радивојевић 2025: 404; Средојевић 2017: 56–57; Шешум 2023: 165; Шешум, Радивојевић 2021: 90). Иако спорије, до 1907. растао је број и проценат богословски образованих лица и у Власотинцу. Апсолутна цифра се потом стабилизује на седам, а удео се у наредном пресеку повећава на рачун биолошког процеса умирања пароха са основном школом.

Карактеристично да су и поједини богослови из Власотинца и околине радије бирали парохије ван родног краја. Од познатих примера могу се навести Најдан С. Ђокић, син крушевачког свештеника Станка, који је служио у околини Ниша, Алексинца, као и у Топлици; Захарије Константиновић из Шишаве, од 1898. у Житном Потоку код Прокупља; те београдски парох Михаило (Мелентија) Поповић, родом из Црне Траве. Појава кретања свештенства, услед тражења бољих парохија, постојала је и у другим крајевима Нишке епархије, али су се њене реперкусије на примеру Власотиначког намесништва одразиле са очигледношћу (Поповић 2016: 542, 544; Радивојевић 2025: 388–389; Шешум 2026).

Статистички преглед непотпун је за поједине школоване свештенике, који су се временски мало задржали у периодима између два пресека или пре Кондуита из 1886. године. Пропуштени су први намесник Димитрије Алексић (1881–1882), као и дејански јереји Јанићије Нађа Живковић (1900–1902), Трајко Поповић (1903–1905) и Светозар Илић (1910–1911). Слично је са кратком службом Косте Стефановића на месту капелана у Кални (1909–1912), Веселина Радојковића у Рупљу (1912–1913) и Дадинцу (1913). Због појединачности, неподударности година и мало времена које су провели у Власотинцу и околини, може се држати да њихово изостављање не мења општу слику. Оно потврђује недостатак жеље богословски образованих лица за позиције у пасивним крајевима. Другачије је са Ристом Лазаревићем у Грделици (1886–1898), који је за 12 година службе оставио значајнији траг. Његов случај сведочи да пресек не пружа увек реалну слику. Да је кондуит за 1885. рађен годину дана касније, Власотиначко намесништво имало би једног свештеника са богословијом, уместо ниједног (*Весник српске цркве*, 1911: 358;

1913: 276, 597; *Глас*, 1909: 361; *Гласник*, 2, 1913: 17; 22: Радивојевић 2025: 387; Шешум, Радивојевић 2021: 79; Шешум 2023: 163; Шешум 2026).³⁹

Последица недовољног прилива свршених богослова на почетку 20. века види се у расту презвитера са неформалним (приватним) образовањем. У питању су били прекобројни свештеници Врањског протопрезвитерата, попут Арсенија Мишића у Предејану и Јована Петковића у Добром Пољу; као и Ристе К. Поповића у Руњу и Стојиљка Цветковића у Добром Пољу, за које је статистика остала нема, пошто су службовали између пресека из 1907. и 1913. године. По свој прилици, и долазак Стевана Вељковића, јереја са основном школом у озбиљним годинама живота, за капелана и свештеника Црвенојабучке парохије (1901–1908) може се подвести под наведену појаву. Примена палијативних кадровских мера није донела резултате. Како је поменуто, на крају посматраног периода у Власотинцу и околини недостајало је пет свештеника за пуку попуну упражњених места (*Весник српске цркве*, 1911: 358; *Глас*, 1907: 231).⁴⁰

Табела бр. 2 – Географско порекло свештеника Власотиначког намесништва

Територија	Број и удео свештеника							
	1885.		1899.		1907.		1913.	
Власотинце и околина	12	70,5%	12	80%	10	55,5%	8	61,5%
Нови крајеви Србије	5	29,5%	3	20%	6	33,5%	4	31%
Османско царство	/	/	/	/	2	11%	1	7,5%
Укупно:	17	100%	15	100%	18	100%	13	100%

Поглед на табелу потврђује да није постојало никаквих насилних промена након успоставе власти Кнежевине Србије у овом делу новоослобођених крајева, без обзира на црквене законске норме о потреби богословског образовања за службу пароха.⁴¹ Статистика порекла јереја индикативно показује смањење лица из локалне средине тек на почетку 20. века. Разлог није наметнут долазак свештеника са стране, већ недовољан прилив нове генерације богослова из локалне или околних средина на места њихових претходника „основношколаца”. Што је углавном био случај у суседним подручјима, попут Лесковца и Ниша, у одређеном смислу и у Топлици (Радивојевић 2025; Шешум, Радивојевић 2021; Шешум 2026). Део парохија, већином у планинским деловима власотиначког краја, због тога остао је празан. Повећање укупног броја свештених лица између 1899. и 1907. ствара искривљену слику.⁴² До њега је дошло превасходно припајањем Предејанске и Сушевске парохије Власотиначком намесништву (1903). Како је истакнуто, почетком 20. века, упражњена места због недостатака свештеника са богословијом заузимала су прекобројна духовна лица, без законски потребне школске спреме, из суседних предела. Дате цифре показују да ни њихов прилив није имао значајне размере, нити је попунио празнине.

39 ДАС, МИД ИППО, 1908, р. 1324; МПС-Ц, 1908, Ф. XI, р. 13; 1913, Ф. VIII, р. 68; 1914, Ф. 3, р. 38.

40 ДАС, МПС-Ц, 1908, Ф. XI, р. 13; 1913, Ф. VIII, р. 68; 1914, Ф. 3, р. 38.

41 Као што је наведено, Димитрије Алексић (из Алексинца) био је јединствен случај пароха родом из старих крајева у Власотиначком намесништву.

42 Помињањим временским период између пресека из 1885. и 1899. године, у коме је Ристо Лазаревић (родом из Мостара) службовао у Градацима, доводи до недоречености и у случају порекла, пошто табела не идентификује ниједног свештеника из Аустроугарске.

Нишким епископима је због недостатка потребног образовног кадра више пута давана сагласност да постављају призренске богослове. То у другим организационим целинама Српске цркве није било дозвољено из националних интереса – опасности да они масовно напусте Стару Србију и Македонију. Архијерејски сабор је у поновљеној одлуци с почетка маја 1912. децидирано истакао да се доноси ради њиховог намештања на теренски неподесне парохије, а дефинисана је јасна процедура. У недостатку београдских, за призренске и друге богослове, у сваком појединачном случају требало је да се тражи дозвола од министра просвете и црквених дела, а постављена лица нису потом имала право да захтевају премештај на другу парохију (*Гласник*, 1912: 162; Зарковић 2024: 365; Шешум 2026).

У Власотинцу и околини, сходно Табели бр. 2, појављује се укупно три јереја са Богословијом у Призрену, родом из Турске. Ради се о Марку Фишићу из Призрена (у Дејану и Конопници), Јевтимију Чавдаревићу из Берова (капелану у Добром Пољу), те Зарији/Зарију/Захарију Бојковићу из Доње Гуштерице код Лишњана (у Дадинцу). У статистици нису обухваћени калнски капелан Коста Стефановић и заступник рупљанске и дадиначке парохије Веселин Радојковић. Специфични, али невидљиви на основу пресека, јесу и случајеви дејанских презвитера Јанићије Наће Живковића, Лесковчанина са Призренском богословијом; и београдског богослова Трајка Поповића, пореклом из Бујановца. Како се види, у већем броју случајева призренски ђаци се нису превише задржавали на постављеним местима, што је можда и мотивисало горенаведену одлуку Архијерејског сабора. Она није могла да произведе ефекте, с обзиром на то да је ускоро подручје Старе Србије и Македоније ослобођено у Првом балканском рату. Долазак призренских богослова није видно унапредио кадровску ситуацију у Власотиначком намесништву (*Весник српске цркве*, 1913: 700; Видосављевић 2003: 87–88; Радивојевић 2025: 397; Шешум, Радивојевић 2021: 79).⁴³

ЗАКЉУЧАК

У периоду од три и по деценије десила се огромна промена код парохијалног свештенства Власотинца и околине. Док је у првим годинама после ослобођења 1878. постојао вишак, пред Први светски рат десило се да у Власотиначком намесништву нема довољно свештеника ни за пуку поуну парохија. Географија, пасивност одређених делова и удаљеност од главних центара власти у османском периоду омогућили су одржање становништва и отварање школа, те номинално виши ниво писмености од околних крајева. Након прикључења Србији, десило се обрнут процес. Школовани богослови избегавали су пасивне крајеве Власотиначког намесништва. Иако су у апсолутној цифри образовани свештеници до 1913. постали већина, то није постигнуто захваљујући њиховом већем приливу, већ биолошком процесу умирања старих „основношколаца”. Српска црква није успела да попуни парохије ни палијативним мерама, попут дозволе примања призренских богослова или премештањем „вишкова” пароха из оближњих намесништва – оних који нису имали ни минималну образовну спрему за вршење службе. Процес смањења броја јереја у Власотиначком намесништву пред Први светски рат постајао је разлог за бригу.

43 МИД ИПО, 1908, р. 1324.

Окупација је само додатно погоршала лошу ситуацију. Српска црква није вршила никаква смењивања или довођење у Власотинце и околину свештеника из старих крајева, упркос њиховој претходној служби под Бугарском егзархијом и хеленском Васељенском патријаршијом. Презвитери без формалног законског минимума богословског образовања остављени су на позицијама до смрти. У целом периоду од 1881. до 1915. постојало је само једно рашчињење, и то због канонских разлога, уз неколико дисциплинских казни. Озбиљне и насилне промене наступиле су доласком бугарске окупационе управе. Скоро 70% (9 од 13) парохијалних црквених лица било је убијено или насилно померено (интернирано) за време Првог светског рата, што чврсто потврђује српско национално опредељење свештества Власотиначког намесништва.

ИЗВОРИ

- Архив Југославије (АЈ), Фонд 69, Министарство вера Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Динић 1921: Сретен Динић (прир.). *Бујарска зверсѣва у Врињском округу*. Београд: Народ. Државни архив Србије (ДАС), Министарство иностраних дела, Политичко-просветно одељење (МИД ППО); Министарство просвете и црквених дела, Црквено одељење (МПС-ц). Глас. Црквени календар са шемајизмом Нишке Епархије за 1900. годину. Ниш: Духовни суд Нишке епархије 1899.
- Календар 1921: Државни календар Краљевине Срба, Хрватиа и Словенаца за године 1921. и 1922. које су ѣросѣе. Београд: Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1921.
- Ердељановић 1908: Јован Ердељановић. „С избора у власинском крају. Утисци и посматрања”. Дело, 47, 231–255.
- Закон о админисѣраѣивној ѣодели Краљевине Србије 1890: Београд: Државна штампарија Краљевине Србије.
- Закон о црквеним власѣима Исѣочно-ѣравославне цркве у Краљевини Србији 1890: Београд: Краљевска српска државна штампарија.
- Зборник закона и уредаба, књ. 54 (1899), Београд: Краљевска српска државна штампарија 1903.
- Зборник закона и уредаба, књ. 55 (1900), Београд: Краљевска српска државна штампарија 1903.
- Календар са шемајизмом Кнежевине/Краљевине Србије, Београд: Државна штампарија Кнежевине/Краљевине Србије 1880–1914.
- Никетић 1926: Гојко Никетић (прир.). *Црквено законодавсѣво Срѣске ѣравославне цркве*. Књига 1. Београд: Геца Кон.
- Пршић, Бојковић 1997: Милоје Пршић, Слађана Бојковић (прир.). *Родолф Арчибалд Рајс о злочинима Аусѣроугѣара-Буѣара-Немаца у Србији 1914–1918. Изабрани радови*. Београд: Историјски музеј Србије.
- „Списак побѣјених од Бугара свештених лица” 1921: *Весник срѣске цркве*, септембар–децембар 1921, LV–LVI.
- Шематизам 1924: *Шемајизам Исѣочно ѣравославне срѣске ѣаѣријаршије ѣо ѣодацима из 1924*. Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија 1925.

ПЕРИОДИКА

Весник срѣске цркве

Вечерње новосѣи

Глас. Службени црквено-књѣжевни лисѣ Нишке епархије, за хришѣанску ѣоуку и црквену књѣжевносѣ

Гласник Православне цркве у Краљевини Србији

Полиѣика

Хришѣански весник

ЛИТЕРАТУРА

- Видосављевић 2003: Драган Д. Видосављевић. „Власотиначко православно свештенство од почетка 19. до краја 20. века”. *Власотиначки зборник*, 1, 77–104.
- Димитријевић 1954: Сергије Димитријевић. *Лесковачка енциклопедија*. Свеска I. Лесковац: Градски музеј.
- Ђорђевић 1970: Драгутин М. Ђорђевић. „Скица за биографију Димитрија Н. Алексића, уредника Црквеног гласника”. *Лесковачки зборник*, X, 209–213.
- Ђорђевић 1972: Драгутин М. Ђорђевић. „Власотинце. Прилози за изучавање историје лесковачке области”. *Лесковачки зборник*, XII, 167–185.
- Ђорђевић 1983: Драгутин М. Ђорђевић. „Фрагменти из историје и народног предања Власине и Црне Траве”. *Лесковачки зборник*, XXIII, 281–286.
- Зарковић 2024: Весна С. Зарковић. „Извештај конзула Бохумила Паре из августа 1901. године о стању у Косовском вилајету”. *Башићина*, св. 63, 361–373.
- Илић 2005: Драгић Илић. *Пјешце из Науса (јеролој шрећој књижи Послушања)*. Београд: Народна књига – Алфа.
- Илић 2025: Жарко Илић. „Врањска епархија и Врањски протопрезвитерат у периоду од 1878. до 1890/1892. године”. *Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913*. Тематски зборник радова. Ур. Сузана Рајић, Урош Шешум и Александар М. Савић. Београд: Центар за српске студије, 331–361.
- Јокановић 1941: Божа Ј. Јокановић. *У служби својега народу. Крстином, пером и мачем*. Београд: Платона.
- Мидић 2019: Далибор Мидић. *Историја православне епархије нишке*. Ниш: Православна епархија нишка.
- Микетић 2019: Урош Микетић. „Косовско искуство нишког проте Тадије Костића 1915. године – дневник”. *Башићина*, св. 47, 397–411.
- Милкић 2016: Миљан Милкић. *Верска служба у српској војсци у Првом светском рату*. Београд: Медија центар „Одбрана”.
- Николић 1912: Риста Т. Николић. *Крајишће и Власина. Антропоеографска истраживања*. Београд: Српска краљевска академија.
- Поповић 2016: Јован М. Поповић. „Црна Трава”. *Власина и Крајишће. Насеља, порекло сјановнишћина, обичаји*. Прир. Борисав Челиковић. Београд: Службени гласник: САНУ, 538–548.
- Поповић 1986: Љубодраг Поповић. „Административно-територијалне промене лесковачког краја од 1878. до 1918.”. *Лесковачки зборник*, XXVI, 303–315.
- Поповић 1933: Михаило И. Поповић. *Историјска улога Српске цркве у чувању народности и стварању државе*. Београд.
- Радивојевић 2025: Мирослав Радивојевић. „Мирско свештенство Нишког протопрезвитерата и намесништва 1881–1915.”. *Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913*, 363–413.
- Радивојевић 2026а: Мирослав Радивојевић. „Свештенство Власотинца и околине до 1881. године”. У рукопису.
- Радивојевић 2026б: Мирослав Радивојевић. „Биографије свештенства Власотиначког намесништва 1881–1915.”. У рукопису.
- Радић, Исић 2014: Рамила Радић, Момчило Исић. *Српска црква у Великом рату 1914–1918*. Београд: Филип Вишњић; Гацко: СРКА Просвета.
- Средојевић 2017: Александар Д. Средојевић. *Српски патријарх Димитрије Павловић (1920–1930)*. Београд: Хришћанска мисао.
- Урошевић 1929: Таса Урошевић. *На својој бразди. Сјомеи десетогодишњице*. Ниш: Свети цар Константин.
- Шешум, Радивојевић, 2021: Урош Шешум, Мирослав Радивојевић. „Мирско свештенство Лесковачког намесништва 1879–1915”. *Лесковачки зборник*, LXI, 65–92.

- Шешум 2023: Урош Шешум. „Свештенство Топалице и Топаличког протопрезвитерата 1878–1885”. *Српска православна црква. Изазови и искушења кроз историју*. Зборник радова. Ур. Светозар Бошков, Борис Стојковски, Немања Девић и Предраг М. Вајагић. Нови Сад: Центар за историјска истраживања, Филозофски факултет; Бачка Паланка: Српска православна Црквена општина; Београд: Институт за савремену историју, 147–172.
- Шешум 2026: Урош Шешум. „Мирско свештенство Топаличког округа 1886–1914.”. У рукопису.

Miroslav S. RADIVOJEVIĆ

THE PRIESTS OF THE VLASOTINCE VICARAGE 1881–1915

SUMMARY

Over the course of three and a half decades, a profound change took place among the parish clergy of Vlasotince and its surrounding area. While in the first years after the liberation of 1878 there was a surplus of priests, by the eve of the First World War the Vlasotince Vicarage found itself with insufficient clergy even to fill its parishes. The geography of the region, the economic passivity of certain parts, and the distance from the main centres during the Ottoman period had enabled the local population to persist and to open schools, resulting in a higher level of literacy than in the surrounding areas. After the region was incorporated into Serbia, the opposite process occurred. Schooled theologians avoided the economically passive parts of the Vlasotince Vicarage. Although by 1913, in absolute terms, educated priests had become the majority, this was not due to a greater influx of new clergy, but rather to the natural process of the older “elementary-school-educated” priests dying off. The Serbian Church failed to fill the vacant parishes even with palliative measures, such as permitting the appointment of priests schooled at the Prizren seminary or by transferring “surplus” priests from neighbouring vicarages – who themselves often lacked even the minimum educational qualifications required for the performance of their duties. The process of declining numbers of priests in the Vlasotince Vicarage on the eve of the First World War had become a cause for serious concern.

The occupation only made the already poor situation significantly worse. The Serbian Church did not carry out any systematic replacement or introduction of priests from the old Serbian territories into Vlasotince and its surroundings, despite the fact that many local clergy had previously served under the Bulgarian Exarchate or the Hellenic Ecumenical Patriarchate. Presbyters without the formal legal minimum of theological education were left in their positions until their deaths. Throughout the entire period from 1881 to 1915, there was only one case of defrocking, and that was for canonical reasons, together with a few disciplinary punishments. Serious and violent changes came only with the arrival of the Bulgarian occupation authorities 1915. Almost 70% (9 out of 13) of priests were killed or forcibly displaced (interned) during the First World War, which firmly confirms the Serbian national orientation of the clergy of the Vlasotince Vicarage.

Keywords: Niš Diocese, Serbian Orthodox Church, Serbia, parishes, priests, Vlasotince, Crna Trava, Mihailo D. Protić, Onufrije Popović.